

DOI 10.47315/archives2021.328.112

УДК 94(477):329.614(=161.2)(438.14)«1939/1945»

Сергій Конюхов

кандидат історичних наук,

асистент кафедри історії,

музеєзнавства і культурної спадщини,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9908-5555>

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЛЮБАЧІВСЬКОГО ПОВІТУ в 1939–1945 роках

Анотація. Діяльність Організації українських націоналістів (ОУН) на території Любачівського повіту пов'язана зі структурною реорганізацією підпільної мережі у 1939–1945 рр. На початку Другої світової війни ОУН проводила вишкіл молоді та підготовку до можливих збройних дій. 1944 року ОУН та Українській повстанській армії (УПА) вдалося сформувати дієві бойові підрозділи, які стали на захист українського населення, у т. ч. й під час виселених акцій, організовуваних Корпусом Внутрішньої Безпеки (КБВ), Управою Безпеки (УБ), Міліцією обивательською (МБ) та НКВС. Спротив ОУН на територіях Любачівського повіту мав самостійницький, часто й наступальний, антибільшовицький, антипольський та захисний характер. **Мета дослідження** – проаналізувати архівні документи, пов'язані з діяльністю ОУН на території Любачівського повіту в 1939–1945 рр. та з'ясувати особливості роботи цієї організації. **Наукова новизна** полягає в аналізі документів, пов'язаних із висвітленням організаційної структури та військово-політичної діяльності ОУН на Любачівщині в роки Другої світової війни. **Висновки.** Проведений аналіз діяльності ОУН у 1939–1945 рр. на території Любачівщини засвідчив поступовий характер розвитку організаційної структури. Відповідно, впродовж досліджуваного періоду українські самостійницькі сили ставили такі пріоритетні завдання: а) накопичення сил та підготовка до захисту населення; б) проведення ефективної агітаційно-пропагандистської роботи серед мешканців повіту; в) організаційне зміцнення; г) спротив виселенню українського населення з краю, яке ініціювали СРСР та Польща. Встановлено, що з березня 1944 р. відбулася низка боїв між українським та польським підпільним рухом, внаслідок якого постраждало й мирне місцеве населення. Однак із весни 1945 р. ситуацію вдалося стабілізувати. Примирення між українськими та польськими антикомуністичними рухами призвело до призупинення переселенської акції. Такий перебіг подій дозволяв керівництву ОУН зосередити свої зусилля на протистоянні з урядовими військами.

Ключові слова: Любачівський повіт; Равська округа ОУН; Закерзоння; польсько-українські стосунки; переселенські акції; агітаційно-пропагандистська діяльність; Друга світова війна; радянські і польські силові структури; Польща.

© С. Конюхов, 2021

У сучасних дослідженнях історії визвольного руху в Україні періоду Другої світової війни проблеми структурної реорганізації та військово-політичних змін посідають важливе місце, оскільки вони є ключовими для розуміння методів і засобів боротьби, що їх використовували українські націоналісти у протистоянні окупаційним режимам.

На початку Другої світової війни вже було зрозуміло, що український визвольний рух постане перед потребою збройного протистояння окупантам. З огляду на те, що в 1939–1945 рр. на території Любачівського повіту різні військово-політичні сили розгорнули масштабну боротьбу, актуально визначити роль Організації українських націоналістів (ОУН) та Української повстанської армії (УПА) у боротьбі за державну незалежність України. Осмислення умов та масштабів функціонування ОУН на території Любачівщини допоможе нам проаналізувати організаційну та військово-політичну діяльність українського підпілля загалом.

Розгляд організаційної та військово-політичної діяльності ОУН на території Любачівського повіту пов'язаний не лише з хронологічними межами Другої світової війни, а й зі структурною перебудовою ОУН. Зважаючи на те, що розбудова ОУН на території Любачівського повіту відбулася саме у 1939 р., а організаційні зміни в структурі припали також на 1945 р., дослідження характеру Опору ОУН у 1939–1945 рр. є актуальним.

На території Любачівського повіту, який сьогодні межує з Україною та розташований на території Польщі, до 1939 р. проживало багато українців¹. На 1939 р. цей повіт все ще належав до Львівського воєводства і межував із Рава-Руським, Яворівським, Ярославським, Білогірським та Томашівським повітами.

Українсько-польські відносини періоду Другої світової війни стали об'єктом багатьох дослідників. Праці, які з'явилися друком до 2003 р., увійшли до укладеного О. Лисенком і О. Марущенком бібліографічного покажчика². Попри різні хронологічні рамки наукових розвідок, все ж часто основним акцентом таких досліджень є тема міжнаціонального протистояння. Так, В. В'ятрович пропонує розглядати українсько-польське протистояння у рамках 1942–1947 рр.³, беручи до уваги події на Холмщині, Підляшші, Надсянні та Волині. Польський історик

¹ *Hryciuk G. Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2005. 424 s.*

² *Лисенко О. Є., Марущенко О. В. Українсько-польські стосунки періоду Другої світової війни у вітчизняній історіографії: бібліогр. покажч. / відп. ред. С. В. Кульчицький. НАН України. Інститут історії України; Прикарпатський ун-т ім. Василя Стефаника. Київ – Івано-Франківськ, 2003. 124 с.*

³ *В'ятрович В. М. Друга польсько-українська війна. 1942–1947. Київ: Видавн. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 288 с.*

Г. Мотика акцентує увагу на подіях від 1943 р. до акції «Вісла» 1947 р.⁴ Б. Гудь звертає увагу на глибоку історію етносоціальних конфліктів між українцями і поляками, а також на шляхи порозуміння та примирення задля реального зближення історичної пам'яті⁵.

Розвиток українського національно-визвольного руху за відновлення й утвердження власної держави з початком Другої світової війни на території Закерзоння дослідив В. Сергійчук. Науковець на конкретних фактах показав, як відбувалося відродження та спротив окупаційним режимам⁶. Цю тему досліджували також М. Романюк⁷, П. Гай-Нижник⁸, О. Пагіря⁹, Я. Примаченко¹⁰, Д. Веденєєв, Г. Биструхін та ін.¹¹

Потужність і масштабність українського повстанського руху доводять і документи, опрацьовані істориками О. Веселовою, О. Лисенком, І. Патриляком та В. Сергійчуком, що увійшли до збірника «Матеріали та документи Служби безпеки ОУН (б) у 1940-х рр.»¹². Укладачі зробили спробу за допомогою документів відтворити еволюцію фундаментальних завдань, які ставили перед собою активісти упродовж 1940-х років, залежно від зміни загальної ситуації, в якій перебував увесь український національно-визвольний рух. У збірнику подано відомості й про протистояння на території досліджуваного нами регіону. Із проаналізованих

⁴ *Motyka G.* *Ukrainska partyzanka 1942–1960. Dzialalnosc Organizacji Ukrainskich Nacionalistow i Ukrainskiej Powstanczej Armii.* Warszawa, 2006. 672 s.

⁵ *Гудь Б.* Українсько-польські конфлікти новітньої доби: етносоціальний аспект. Харків: Акта, 2011. 478 с.

⁶ *Сергійчук В.* Тавруючи визвольний прапор. Діяльність агентури та спецбоїв НКВС-НКДБ під виглядом ОУН та УПА. Вид. 3-є, доп. Київ: ПП Сергійчук М. І., 2011. 240 с.

⁷ *Романюк М.* Структура й особовий склад референтури СБ Золочівського окружного Проводу ОУН // Україна, культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2014. Вип. 24. С. 331–353.

⁸ *Гай-Нижник П.* ОУН(б) за умов нової військово-політичної дійсності на теренах України (1942 – початок 1950-их рр.) // *Ozbrojený protikomunistický odpor v krajinách strednej a východnej Európy (1944–1953).* Banská Bystrica, 2019. С. 132–151.

⁹ *Пагіря О.* ОУН та УПА в контексті визвольних рухів: спроба компаративного аналізу // Новітня доба / гол. ред. М. Романюк; НАН України, Інститут країнознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. Вип. 7. С. 150–178.

¹⁰ *Примаченко Я.* Антиколоніальний дискурс ОУН/УПА в сучасному українському контексті боротьби за українську ідентичність // Український історичний збірник. Вип. 17. 2014. С. 328–338.

¹¹ *Веденєєв Д.* «Повстанська розвідка діє точно і відважно...». Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення Організації українських націоналістів та Української повстанської армії. 1940–1950-ті роки. Київ, 2006. 568 с.

¹² ОУН в 1941 році : документи / упорядн.: О. Веселова, О. Лисенко, І. Патриляк, В. Сергійчук; відпов. ред. С. Кульчицький. У 2-х т. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2006. Ч. 1. 336 с.; Ч. 2. 281 с.

документів збірника можемо зробити висновок про те, що в боротьбі проти українських націоналістів на теренах Любачівського повіту з радянського боку брали участь як прикордонні війська, так і спецгрупи, оперативні війська НКВС. До речі, цей збірник документів відображає пріоритетні напрями боротьби не лише проти радянського окупаційного режиму, а й проти нацистських окупантів та проти поляків.

Як розуміємо, на теренах Равської округи ще до початку Другої світової війни виробилося негативне ставлення до польської влади. Несприйняття цієї влади й намір протистояти їй і породили створення підрайонових і районових груп ОУН. Організація, яка ставила за мету здобуття незалежної Української держави революційним шляхом, добре розбудувала свою мережу. Зокрема, на теренах Західної України діяло 10 окружних ексекутив ОУН. Функціонувала чітка організаційна вертикаль, основними елементами якої були: край–округа–повіт–район–станіця. За даними польського дослідника Р. Висоцького, на цей час чисельність ОУН у Галичині становила близько 3 тис. членів, на Волині – 1 тис., не враховуючи членів Юнацтва ОУН та симпатиків¹³.

Однак, уже на початку Другої світової війни відбулася реорганізація ОУН на Крайовий Провід ОУН на західних землях (ЗУЗ), зумовлена необхідністю удосконалення структури організації, її керівної вертикалі. Нова вертикаль складалася з таких елементів: Провід ОУН–край–область–округа–повіт–район–підрайон–станіця. Організаційна структура ОУН поєднувала в собі елементи польського та радянського адміністративно-територіального устрою. Межі округ переважно збігалися із межами судових округ польської держави, повітів – із межами повітів територіального поділу до 1939 р., районів – із межами районів радянського адміністративно-територіального устрою. Такі реформи організації мали низку переваг: по-перше, відбулася децентралізація організаційної вертикалі, по-друге, це сприяло посиленню конспірації та ролі районних провідів ОУН у розбудові мережі. Останні, маючи у своєму підпорядкуванні 15–20 населених пунктів (раніше повіти контролювали 90–100 станиць), могли більш дієво проводити свою роботу та досягати значно кращих результатів¹⁴. Структурна реорганізація торкнулася й досліджуваного нами регіону. Зокрема, на теренах Равської округи, згідно з дослідженнями М. Посівнича, очільником Жовківського повіту на початку Другої світової війни став Дмитро Маївський¹⁵.

¹³ Романюк М. Створення та діяльність Золочівської округи ОУН (1937–1941) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. 2012. Вип. 22. С. 347–363.

¹⁴ Романюк М. Створення та діяльність Золочівської округи ОУН (1937–1941) ... С. 357.

¹⁵ Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху, 2010. С. 258.

На теренах Любачівського повіту, який у 1939 р. належав до Равської округи ОУН(б), також було організовано військові вишколи та сформовано відділи ОУН(б). На початку війни в околицях Нароля, Плазова, Чесанова та Дзікова Старого діяльність ОУН була пов'язана, передусім, із братами Іваном та Омеляном Грабцями з Нового села, а також із колом осіб із Нового та Старого Люблинця: Іваном Білим, Василем Левковичем, Іваном Шиманським. Варто зазначити, що О. Грабець на псевдо «Батько», «Лемко» у 1944 р. став одним із головних організаторів українського підпілля на Поділлі¹⁶.

У 1940 р. брати Грабці організували в с. Гораєць перший «курінь молоді». З такою ініціативою в Новому та Старому Люблинцях виступили Олександр Баблак, Іван Комар, Григорій Гарасим, Микола Козак. Члени «куреня» організовували культурно-просвітницьке життя у рідному регіоні. Виступали під час фестин і фестивалів та організовували спортивні змагання. Завдяки такій організації вдавалося вести також і підпільну роботу, під час якої було зібрано зброю, амуніцію, військоове обладнання, яке залишилося після подій вересня 1939 р. Поміж тим брати Грабці організовували військові вишколи (напівофіційні, під прикриттям різного роду курсів, організованих через теренові делегатури Українського центрального комітету (УЦК). Одним з учасників проведення таких курсів був В. Левкович – «Вороний»¹⁷.

У той же час О. Грабець, як керівник структурної ланки ОУН і, водночас, працівник делегатури УЦК у Чесанові, мав вплив на формування відділів поліції в роки німецької окупації. Так, наприклад, в Чесанові комендантом відділу поліції був призначений І. Шиманський¹⁸.

Отже, основною передумовою розбудови організаційної структури ОУН було намагання підсилити самі відділи ОУН (б), сприяти зміцненню проукраїнської ідеї. Намагання протистояти колонізації спонукало свідомих українців до гуртування на місцевому рівні й створення підрайонових груп.

Однак 1939 р. політична ситуація змінилася: на зміну польській владі прийшла радянська. Наприкінці серпня на організаційних повітових зборах (відправі) в с. Мацошин провідний повітовий очільник ОУН Д. Маївський скеровував місцевих членів ОУН так: «Організація Українських Націоналістів (ОУН) виразно ставить від початку свого існування на принцип, що для визволення України з-під ярма різних

¹⁶ *Zajęczkowski M.* *Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie w okresie okupacji niemieckiej 1939–1944.* Lublin; Warszawa: In-t Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie; In-t Studiów Politycznych PAN, 2015. S. 107.

¹⁷ Командир групи УПА-Південь полковник «Батько»: Омелян Грабець у спогадах бойових друзів та родини / упоряд. Г. Грабець ; ред. Ю. Судин. Коломия :Вік, 2001. С. 84.

¹⁸ *Zajęczkowski M.* *Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie w okresie okupacji niemieckiej 1939–1944 ...* S. 147.

окупантів необхідно буде організувати українську збройну силу. Зближується німецько-польська війна, і ми, українці, маємо підготовлятися до партизанської війни з поляками, дати полякам належну відповідь за кривду, якої вони нам заподіяли»¹⁹.

На других зборах (відправі) у вересні 1939 р. Д. Маївський говорив коротко, але переконливо й рішуче: «Німеччина 1 вересня напала на Польщу. Ми, члени ОУН, будемо провадити партизанську війну проти поляків. Зброю будемо здобувати підступно і відвагою від свого ворога. Насамперед підемо на польські поліційні станиці, роззброїмо поліцаїв і будемо мати на початок кріси»²⁰.

Як бачимо, члени Равської округи ОУН із сіл Любачівського повіту у серпні-вересні 1939 р. ставили першочерговим завданням боротьбу з поляками. У цьому часі вони організували військовий табір у лісі близько Волі Жовтанецької. До табору входили члени ОУН із навколишніх сіл: Зіболок, Желдця, Верен та ін. Мета табору була така:

- діяти організовано;
- «магазинувати зброю, що польська армія залишила в лісах»;
- виховувати молодь політично й організаційно²¹.

Організація такого військового табору засвідчує, що оунівці готувалися до можливих збройних дій проти поляків. Планами повітової організації українських націоналістів до вересня 1939 р. керувала ненависть до польської влади.

Очільники української спільноти на Закерзонні уже з літа 1940 р. відчували потребу комплексного підходу до роботи культурно-освітнього та пропагандистського характеру. Зокрема, один із чільних українських діячів Богдан Галайчук у своїй доповіді коротко виклав такі основні пропозиції щодо розвитку української пропаганди на Закерзонні: «А) Негативно: протидіяти ворожій пропаганді, поборюючи лансовані нею поголоски (про зміну кордонів, виселення українців і т. п.). В) Позитивно: а) вирівняти розходження між холмщаками і галичанами на релігійній та іншій площині, б) викорінювати рештки марксизму і совітофільства, заціплюючи націоналізм, в) викорінювати русофільство, поглиблюючи національну свідомість, г) підносити авторитет УЦК, УДК і делегатур»²². Звісно, такі пропозиції отримали схвалення з боку УЦК.

Із Резолюції Українського культурно-освітнього з'їзду, присвяченого розвитку духовності та боротьбі за національне відродження на

¹⁹ Жовківщина. Історико-мемуарний збірник / відп. ред. М. Литвин. Жовква; Львів; Балтимор: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 1997. Т. 3. С. 206.

²⁰ На чатах. Журнал для молоді. Рік 1, ч. 1 / відп. ред. Л. Гайовська // Крайовий осередок пропаганди ОУН, 1946. С. 12.

²¹ Жовківщина. Історико-мемуарний збірник... С. 209.

²² ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 3959. Оп. 2. Спр. 48. Арк. 1.

Закерзонні від 17 березня 1940 р. дізнаємося, що основними напрямками українського самостійницького руху були:

- розвиток українського шкільництва і скасування утравістичних шкіл²³;
- організація дошкільних навчальних закладів та позашкільної освіти (відновлення читалень);
- відновлення українських церков та відповідне матеріальне забезпечення українського духовенства^{24,25}.

Із 1941 р. багато молодих активістів із Любачівського повіту переорієнтовували свою діяльність на розширення мережі ОУН на Східноукраїнських землях. Діяльність організації в околицях Чесанова, а також у сусідній Холмщині значно ослабла. В той час, коли О. Грабець виконував функції провідника ОУН Рівненщини, повітовим керівником ОУН на Любачівщині до грудня 1943 р. став І. Білий на псевдо «Буревій». Останнім керівником Любачівського повіту ОУН до січня 1945 р. був І. Грабець на псевдо «Олесь», «Гармаш»²⁶.

Від 1939 р. Любачівщина, відповідно до Пакту Молотова-Ріббентропа, була поділена таким чином: південно-східна частина – радянська, північно-західна – німецька. Радянська влада, будуючи лінію оборони у 1940–1941 рр., змушувала місцеве населення працювати над укріпленням оборонних позицій на новому кордоні. Втікачів на німецький бік арештовували. Багато поляків та українців вивезли до Сибіру. Також здійснювали політичні переслідування, катування та розстріли. Німці ж наводили свої порядки: наклали на селян «контингенти»²⁷ і почали вивозити молодь до Німеччини.

У червні 1941 р. гітлерівська Німеччина напала на СРСР і вся Любачівщина опинилася під німецькою окупацією. Тут організувалося польське підпілля, і його збройні відділи почали нападати на українські села. Жертвами тих нападів стали парох с. Жукова Мирон Колтунюк, священники Теодор Ярка та Олександр Стеранка, парох с. Молодича Михайло Заворотнюк, адвокат Пантелеймон Заворотнюк із м. Чесанова²⁸.

²³ Утравістичні школи – двомовні школи в Галичині у 1886–1939 рр., де частина предметів викладалася однією мовою, а частина – іншою.

²⁴ ЦДАВО України. Ф. 3959. Оп. 3. Спр. 20. Арк. 1–3.

²⁵ Кубійович В. Українці в Генеральній Губернії, 1939–1941: історія Українського Центрального Комітету. Чикаго: Вид-во Миколи Денисюка, 1975. С. 79.

²⁶ Zajczkowski M. Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie w okresie okupacji niemieckiej 1939–1944.... S. 192.

²⁷ Контингент – установлена норма продовольчих товарів для утримання окупаційної армії.

²⁸ Василевський-Путко І. У лісах Любачівщини. Вісник Любачівщини. № 15. Львів, 2007. 96 с.

Німецькі окупанти спочатку зігнали євреїв із містечок і сіл Любачівщини до гетто – примусових поселень, а звідти вивезли на страту до концтаборів, зокрема до Белзця; втікачів розстрілювали. Українцям було дозволено мати свої школи і вести культурні заходи в читальнях «Просвіти». ОУН почала утворювати самооборонні кущові відділи (СКВ) для захисту українців від терору німецьких нацистів і польських шовіністів. Саме СКВ згодом стали початковими осередками Української Повстанської Армії (УПА), до лав якої масово вступали українці Любачівщини.

Зважаючи на ці події, у 1942 р. керівництво ОУН(б) переглянуло свою стратегію і, не чекаючи на виснаження 2-х головних противників – СРСР та Німеччини, взялося до негайного формування збройних сил. Поетапність цього процесу описав П. Мірчук²⁹. Військова Реперентура проводу ОУН(б) створила окремий крайовий Військовий Штаб (КВШ). За дорученням цього КВШ у стан підпілля були переведені започатковані ОУН(б) у червні 1941 р. старшинські школи (така школа була в с. Мости поблизу Жовкви) та організовані курси радистів, санітарної служби тощо. Кожен провідний член ОУН проходив щонайменше підстаршинський вишкіл.

Почали виникати т. зв. збройні боївки, а далі – й окремі збройні відділи ОУН. До цих відділів приймали не лише членів ОУН. Головним їхнім завданням була самооборона місцевого населення від сваволі німецьких, більшовицьких та польських озброєних формувань. Ось як про це сказано в спогадах Василя Романа: «... відповідно до ситуації, яка склалась взимку 1942–1943 років, Провід ОУН дав наказ створити з вишколених членів ОУН боївки самооборони. Відбулась реорганізація мережі, було створено військову мережу, яка діяла суто під кутом військових потреб. Особливу роль тут відіграли випускники вишколу ОУН, що дислокувались у Великих Мостах на території Равської округи»³⁰.

Згідно з рішенням III Конференції ОУН від 1943 р. на Львівщині, як і в усій Галичині, було активізовано військово-політичну роботу мережі ОУН. Створено військові команди, які організовували вишкіл членів та симпатиків ОУН. У Львівській області вже восени 1943 р. було сформовано відділи Української Народної Самооборони (УНС). П. Мірчук зазначає, що її члени не перебували постійно при зброї, а тільки брали її до рук у випадку потреби³¹.

УНС засвідчила про виразний перехід від політичного спротиву до всенародного збройного виступу. Восени 1942 р. були створені перші

²⁹ Мірчук П. Українська повстанська армія 1942–1952. Мюнхен: Цицєрон, 1953. 319 с.

³⁰ Роман В. Моя праця і боротьба (спогади члена ОУН). Мюнхен, 1983. С. 55.

³¹ Мірчук П. Українська повстанська армія 1942–1952 ... С. 30.

оунівські повстанські відділи. Це й дозволило, як знаємо, символічним днем створення УПА визначити 14 жовтня 1942 р. – Свято Покрови та українського козацтва. Однак на теренах Равської округи ОУН перші відділи УПА були сформовані не одразу. Наприкінці 1942 р. та на початку 1943 р. ініціатива у боротьбі проти німецького окупаційного режиму належала СКВ, які діяли досить активно.

Навесні 1943 р. значно загострилося й польсько-українське протистояння. Як відомо, ще восени 1942 р. шеф німецької служби безпеки Люблінського дистрикту в Генеральному губернаторстві, СС і поліцайфюрер О. Глобочник задумав створити на території Замойського повіту зразкову німецьку колонію («Гімлерштадт»). Реалізація цього задуму передбачала значне переселення поляків та українців. Причому «акцію виселення поляків гестапо здійснювало руками українців»³². Це, звісно, посилювало давнє протистояння між українцями і поляками й у квітні 1943 р. призвело до перших значних боїв українських повстанців та поляків³³. Отже, вийшло так, що гітлерівці своїми діями спровокували польський терор проти українців й спонукали українських націоналістів чинити відплатні акції. Міжетнічний україно-польський конфлікт стався внаслідок німецької провокації. Зазначимо, що польсько-український конфлікт, що розгорівся в роки Другої світової війни, мав глибоке історичне коріння. Українці поборювали сусідній народ не через якусь особливу ненависть до нього, а через те, що зміцніла Польська держава, реалізуючи ідею Великої Польщі, відмовила їм у праві на суверенітет на їхніх же етнічних територіях.

Упродовж 20-ти років у складі Другої Речі Посполитої український народ зазнавав утисків у сферах мови, релігії, освіти, політики. Крім того, уряд запровадив програму внутрішньої колонізації українських земель – тут оселялися польські «осадники». Приєднавши Східну Галичину до своєї держави, поляки, згідно із законом про військову колонізацію східних районів Польщі, прийнятим сеймом у грудні 1920 р., почали інтенсивно колонізувати Західну Україну. За 20 років (1919–1939 рр.) до Східної Галичини прибуло приблизно 200 тис. польських колоністів (переважно недавніх військовиків, які воювали проти українців). Вони захопили 800 тис. га родючих земель³⁴. До національного й політичного чинників конфлікту додався ще й соціальний – боротьба за землю.

Поряд із тим, на територію Любачівщини уже в 1943 р. прибувало багато біженців. Місцеве населення з пересторогою очікувало повто-

³² Польсько-українські стосунки в 1942–1947 роках у документах ОУН–УПА : у 2-х т. Т. 1. Війна під час війни. 1942–1947 / відп. ред. та упоряд. В. М. В'ятрович. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. С. 396.

³³ В'ятрович В. М. Друга польсько-українська війна. 1942–1947. Київ: Видавн. дім «Києво-Могилянська академія». С. 58.

³⁴ Відродження. 9 жовт. / відп. ред. Я. Каліка. Жовква, 1993. 4 с.

рення подій, які відбулися на Волині. Щоб протидіяти цьому, польське підпілля вирішило провести випереджувальну акцію. Місцеве командування Армії Крайової (АК) вирішило діяти радикально щодо населених українцями містечок і сіл. Тому антиукраїнський наступ АК з Грубешова і Томашова розпочався уже на початку березня 1944 р. Як вважає Г. Мотика, такі дії випереджували спланований наступ українського підпілля на декілька днів³⁵. Хоча, на його думку, методи, які були застосовані у цій ситуації, не можна виправдати, адже передбачалося, що села будуть спалені, а населення в тій чи іншій мірі винищене.

На території Любачівщини в цей же час було сформовано першу сотню УПА поблизу Чесанова під командуванням Івана Шпонтака на псевдо «Залізняка», який від 1 вересня 1943 р. перебував на посаді заступника повітового коменданта поліції в Раві-Руській. Наприкінці березня 1944 р., встановивши контакти із мережею ОУН (б) та скориставшись процесом евакуації повітової поліції в Раві-Руській, він перейшов на бік українського підпілля і вже від 1 квітня 1944 р. за дорученням керівника Равської округи ОУН «Карпи» розпочав формування відділу під назвою «Месники». Тоді І. Шпонтар отримав псевдо «Залізняка». Спочатку його сотня налічувала близько 30 осіб, однак упродовж 2-х тижнів її чисельність зросла до сотні. Від початку квітня до другої половини липня 1944 р. діяльність сотні «Залізняка» була скерована на атаки проти польського населення, зіткнення з радянськими партизанами та незначні сутички з німецькими військами³⁶.

Перші бойові підрозділи на території Любачівщини ОУН та УПА вдалося сформувати навесні 1944 р. Сотня «Месники» під проводом «Залізняка» уже в першій половині квітня 1944 р. здійснила відплатну акцію на польське село Франфельд повіту Любачів, в якому квартирувала колись польська боївка й звідти здійснювала диверсійні атаки на українські села. Сотня «Месники» виконала другу акцію відплатного характеру на початку травня 1944 р. у напрямі м. Чесанів поблизу Любачева. В акції взяла участь ціла сотня в складі 4-х чот чисельністю близько 200 стрільців. Акція розпочалася опівночі. Друга й третя чоти зробили заставу поблизу містечка для того, щоб не надійшла підмога. Перша й четверта чоти під командуванням І. Шпонтака («Залізняка») пішли в наступ на місто і після нетривалого бою його здобули³⁷. В місті були також шутцполіцаї, які одразу ж здалися. Командир «Залізняка» відпустив їх, і вони поїхали до Любачева. Поляки ж основним місцем

³⁵ Tygodnik Powszechny. № 13 / pod red. P. Mucharski. Krakow, 2014. S. 33.

³⁶ Zajęczkowski M. Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie w okresie okupacji niemieckiej 1939–1944... S. 190–192.

³⁷ Архів ЦДВР (Архів Центру Досліджень Визвольного Руху). Ф. 9. Т. 27. Од. зб. 1. Арк. 059.

своєї оборони обрали костел, з вежі якого вели безперервний кулеметний вогонь. Однак, завдяки вдалій координації дій та залученню кількох 50 мм гранатометів, поляків вдалось прогнати. Після здобуття міста було покарано тих, хто вів збройний опір проти українських збройних сил. Того ж дня сотня «Месники» відійшла у ліс під Нове Село. Власних втрат не було³⁸.

Цю ж подію в своїй праці описує М. Зайончковський. Однак, вказуючи на те, що вояки УПА завдали руйнувань храмовій архітектурі Чесанова, уникає розповіді про розташування вогневої позиції Армії Крайової на вежі костелу³⁹.

У вересні 1944 р. сотня УПА під командуванням «Залізняка» повернулася з полігонів (після кількомісячного вишколу) в ліси Любачівщини. Уже через декілька днів відбулися перші бойові дії з більшовиками поблизу с. Синява на півдні Любачівщини. Згодом бойові дії проти радянської окупації продовжилися поблизу с. Гребенова. Невдовзі поблизу с. Люблинця Нового вдалося організувати ще 2 сотні добровольців, які підтримали УПА. Таким чином було створено цілий курінь УПА «Месники» під командуванням «Залізняка».

Перші спроби налагодити контакти з польським підпіллям рухом припадають на часи німецької окупації. В. В'ятрович зауважує, що, ведучи боротьбу на 2 фронти – проти німців та СРСР, ОУН розуміла, наскільки непотрібним був третій, антипольський фронт. Платформою для порозуміння, на думку українців, мало стати взаємне визнання права 2-х народів на власну державність. А це означало, що поляки мали б відмовитися від етнічних українських територій. Натомість поляки домагалися відновлення Польщі у довоєнних кордонах, тобто, вони претендували на землі Західної України. Тому перемовини зайшли в глухий кут, що спричинило збройний конфлікт між обома підпіллями⁴⁰.

З появою на території Любачівщини радянських військ влітку 1944 р. українці знову опинилися перед загрозою окупанта, який, прикриваючись гаслами інтернаціоналізму, повсюдно впроваджував русифікацію, боровся з церквою, зокрема греко-католицькою, протистояв національно-патріотичним настроям у регіоні. У липні 1944 р. на Любачівщину прийшла вже радянська влада, яка першим своїм кроком оголосила мобілізацію в Червону армію всіх чоловіків віком від 17 до 37 років. Однак більшість до військомату не з'явилася, частина з них пішла в УПА, яка вела нерівну боротьбу з новим окупантом аж до 1953 р.

На завершальному етапі Другої світової війни вже було зрозуміло, що радянська влада прагнучиме приєднати Західну Україну до СРСР та

³⁸ Там само.

³⁹ *Zajęczkowski M.* Ukraińskie podziemia Lubelszczyźnie w okresie okupacji niemieckiej 1939–1944... S. 192.

⁴⁰ *В'ятрович В. М.* Друга польсько-українська війна. 1942–1947 ... С. 56.

знищити український національно-визвольний рух. Проте ОУН вбачала майбутнє Західної України іншим. Українські націоналісти прагнули перешкодити комуністичній наддержаві закріпитися в Україні й розгорнули широкомасштабну боротьбу із більшовицькою владою. Оскільки й після закінчення Другої світової війни ОУН та УПА продовжували свою діяльність, актуальним видається визначення місцевих структур у протистоянні більшовицькому режиму та польським формуванням.

Відомо, що у 1944 р. сотня УПА здійснила відплатну акцію проти польського населення в с. Рудка, де було замордовано українського підпільника Івана Мачая і видано нацистам на розстріл членів ОУН Андріяна Лебедовича і братів Козіїв із с. Гораєць. Селянам було повернено награване німцями зерно та припинено мародерство Нового Села калмиками, які були на службі в німців. Сотні УПА вже на початку 1945 р. розбили одну групу енкаведистів на присілку Тепили біля Нового Люблинця і другу – біля Люблинецького табору. На атаку спецгрупи НКВС чисельністю 3 тис. вояків біля с. Верхрата сотня «М-2» (Месники-2) УПА відповіла завзятим боєм, де ворог втратив 200 вояків. Тоді в с. Мриглоди полягло 40, а в с. Грушці Любицькій – 22 повстанці⁴¹.

Про акції, спрямовані проти цивільного українського населення, довідуємося також і з оперативних звітів Штабу оперативного відділу Корпусу Внутрішньої Безпеки (KBW). Зокрема, в інформації підполковника Шопінського, командира 4-ої оперативної бригади корпусу внутрішньої безпеки у другій половині березня – початку квітня 1945 р. йдеться про те, що польські частини внутрішньої безпеки здійснили низку акцій, спрямованих проти цивільного українського населення. У цих звітах кількість повстанців завищена і навіть йдеться про авіацію УПА. Подана цифра загиблих повстанців (240, виправлено на 540) у бою 21 березня 1945 р., про який згадує Шопінський, цілком фальшива. У цей день бою не було, лише відбувалася пацифікація сіл – Люблинця Старого та Люблинця Нового. Загиблих селян подано у цих звітах як воїнів УПА⁴². Водночас у боях 23 березня 1945 р. за участю 120 вояків УПА обійшлося без втрат з українського боку.

Брутальність поведінки військових щодо цивільного населення, залякування та вбивства були щоденною практикою нового періоду депортацій. Це стало причиною збільшення кривавого протистояння. 9 вересня 1945 р. командир Воєнної округи «Сян» Мирослав Онишкевич видав наказ відділам УПА про початок масштабної збройної ак-

⁴¹ Дуда Г. Моє рідне Старе Село на Любачівщині. Вісник Любачівщини. № 6, Львів, 2002. 112 с.

⁴² Літопис УПА. Т. 40. Тактичний відтинок УПА 27-й «Бастіон»: Любачівщина, Томашівщина, Ярославщина: документи і матеріали / ред. П. Й. Потічний. Торонто: Літопис УПА, 2004. С. 14.

ції проти насильницького виселення українців із Закерзоння до УРСР. У цьому документі читаємо: «Всюди там, де будуть відповідні можливості перевести боєві акції проти тих, які переводять виселення, знищувати виселенчі комісії та всіх інших, які змушують до виселення. Виселені українські села обов'язково спалити так, щоби не залишилося жодного будинку чи будівельних матеріалів»⁴³.

Виселенчі акції проводилися і влітку 1945 р. Із огляду суспільно-політичного становища Закерзоння в липні–серпні 1945 р. довідуємося про самостійницькі та антибільшовицькі настрої українського населення, яке відмовлялося виїжджати⁴⁴. Члени ОУН та УПА намагалися стримати виселення українців із Любачівщини, перериваючи комунікаційні шляхи, знищуючи мости та шляхопроводи, залізничні колії⁴⁵. Через протистояння УБП (Ужонду Безпеченства Публічного), МО (Міліція Обивательська), ВП (Військо польське), НКВС та УПА страждало і цивільне населення⁴⁶. Головною рисою цього опору виселенчим акціям була національна свідомість. Той факт, що українське населення намагалося залишитися, незважаючи на агітацію та польсько-більшовицький терор, свідчить про виразний політичний, протибільшовицький і самостійницький характер боротьби ОУН та їхніх симпатиків⁴⁷.

Про завершення виселенчих акцій до СРСР у грудні 1945 р. довідуємося із загального огляду українських земель за «Лінією Керзона». У документі, зокрема, згадується про те, що на Любачівщині польське військо продовжувало безоглядний грабунок і примусове виселення. Ці дії тривали до католицького Різдва, незважаючи на зиму та морози. Виселенча акція на Любачівщині закінчилася немилосердним грабунком всього, що тільки могло військо забрати чи відкопати, включно з подертим одягом та старими побитими горщиками і т. д. Населення переважно все ж таки не виїхало, а рятувалося в лісах та в інших суспільних теренах⁴⁸.

У той же час Провід ОУН та УПА на Любачівщині намагався зробити все можливе для польсько-української злагоди і співпраці у боротьбі зі спільним ворогом. Перемовини про спільні дії АК та УПА проти більшовизму та встановлення влади СРСР розпочалися з 1945 р. Ініціативу до співпраці та єднання польської і української спільноти засвідчує лист українських повстанців до старости в Ліську від 9 березня 1945 р., в якому є заклики до об'єднання в «антибільшовицький фронт

⁴³ Архів ЦДВР. Ф. 9. Т. 3. Од. зб. 1. Арк. 1.

⁴⁴ ГДА СБУ (Галузевий державний архів Служби безпеки України). Ф. 13. Спр. 376. Т. 30. Арк. 199.

⁴⁵ Архів ЦДВР. Ф. 9. Т. 6. Од. зб. 16. Арк. 114.

⁴⁶ ГДА СБУ. Ф. 62. Оп. 4. Спр. 4. Т. 32. Арк. 9–90.

⁴⁷ ГДА СБУ. Ф. 13. Спр. 376. Т. 31. Арк. 002.

⁴⁸ Там само. Арк. 003.

поневоленних народів»⁴⁹. Можливості локальної співпраці між АК та УПА були обговорені й пізніше, що підтверджує Звіт про зустріч районного пропагандиста ОУН «Сокола» та представників повітової влади від 18 серпня 1945 р.⁵⁰ З огляду на утвердження Польської Народної Республіки і підпорядкованість її Радянському Союзу така співпраця була необхідною для антикомуністичної боротьби.

Паралельно зі збройними діями на території Любачівського повіту в роки Другої світової війни ОУН проводила також і агітаційно-пропагандистську кампанію. «Друковане слово в наш період має велику вагу, тому що друковане слово авторитетне взагалі. Сам друк свідчить про те, що є сила...»⁵¹ – йдеться в одній з інструкцій.

Із 1944 р. головний осередок пропаганди й інформаційної служби (ГОПІС) очолював Петро Федун (псевдо «Полтава»). О. Лернатович у статті «Організація пропагандистської діяльності ОУН (б) у 1940–1950-х рр.» зазначає, що референтура пропаганди мала власну структуру, яка загалом відповідала організаційній. П. Федуну підпорядковувалися крайові осередки пропаганди, які відповідали за роботу на теренах окремого краю. Їм підлягали окружні осередки, окружним – надрайонні, надрайонним – районні. Пропагандистський апарат ОУН мав розгалужену структуру з чітко організованою побудовою. Його діяльність була організована на досить високому рівні й охоплювала цілий комплекс завдань: розподіл повноважень і функцій, керівництво та контроль за здійсненням пропагандистської діяльності, підбір та підготовка кадрів, видавнича діяльність тощо⁵².

З-поміж найрізноманітніших методів пропаганди керівники ОУН(б) виділяли пропаганду за допомогою друкованого слова, спрямовану на цивільне польське населення, метою якої було заручитися підтримкою поляків у спробах зірвати виселення українців.

У зверненні «Поляки» від 10 вересня 1945 р. читаємо таке: «Сьогодні возять нас, а завтра Вас. Наша доля однакова. Тільки Вас ще пробують дурити польськими мундирами, гербом, прапорами, виборами, відзнаками та гарними, але фальшивими словами про демократичну Польщу. Однак рішає про все не польський народ, але Сталін і його кліка... Поляки! Наша доля тепер однакова і наш шлях до волі той самий!– Зустрінемося незадовго знову, або разом на Сибірі, – або разом в новому вільному світі на руїнах московської тюрми народів. Це залежить в найбільшій мірі від нашої постави і від нашої боротьби.

⁴⁹ ГДА СБУ. Ф. 62. Оп. 4. Спр. 4. Т. 18. Арк. 45–46.

⁵⁰ Там само. Т. 107. Арк. 1–7.

⁵¹ Там само. Ф. 13. Спр. 376. Т. 30. Арк. 51.

⁵² *Лернатович О. Ю.* Організація пропагандистської діяльності ОУН-Б у 1940–1950-х рр. // *Наук. вісник Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Історичні науки.* 2009. С. 236–240.

Ставайте, отже, до спільної визвольної боротьби за спільні, великі вільностеві ідеали народньої і особистої людської свободи!»⁵³. У такий спосіб були здійснені спроби знайти порозуміння з польським підпільним рухом для спільної боротьби проти встановлення радянської влади.

Українські націоналісти, перебуваючи в підпіллі, зрозуміло, не мали такої потужної агітаційно-пропагандистської бази, як їхні противники, та, зрештою, не мали й можливості відверто й широко говорити про свої бачення. Опинившись у інформативно складному становищі, вони все ж прагнули будь-що виконати свою політичну місію й розуміли, що для реалізації поставлених завдань також необхідно проводити роз'яснювальну роботу серед населення, доносити до людей свої погляди, спонукати народ до відповідних дій. Пропагандистсько-агітаційну роботу вони вважали пріоритетною. Про це свідчать відповідні документи, як-то «Інструкція в справі пропагандивної роботи»⁵⁴, відповідні «Інструкції на час подій». В одній з інструкцій йдеться: «Вся наша пропаганда мусить бути спрямована проти Сталіна, проти сталінського режиму, проти купки кремлівських заправил»⁵⁵.

Про агітаційну роботу ОУН восени 1945 р. у своїй доповідній записці головний уповноважений уряду УРСР із переселення українського населення з Польщі Т. Кальненко зазначав, що в Любачівському повіті, в лісах поблизу сіл Улазів, Люблинець Старий та Люблинець Новий сконцентровані групи ОУН та УПА, які розповсюджують листівки зі зверненням до українського населення, щоб те здійснювало спротив евакуації, під гаслом: «Ані кроку зі своєї землі». У затриманих оунівців забрано листівки, які планувалося поширити серед українського населення⁵⁶.

У техзвені Любачівського надрайонного проводу ОУН(б) у 1945 р. видавали матеріали військового характеру під грифом «З друкарні ОУН ім. Сурмача» та «З друкарні УПА ім. Петра Волоша-Василенка»⁵⁷, що свідчить про активну видавничу діяльність українського визвольного руху. Саме підпільно українські націоналісти могли вести агітаційно-пропагандистську й роз'яснювальну роботу.

Отже, на території Любачівського повіту в період Другої світової війни відбувалися формування та розбудова організаційної структури ОУН. Унаслідок дій німецького, радянського окупаційних режимів та польського підпілля були здійснені акції відплатного характеру. Були

⁵³ Архів ЦДВР. Ф. 9. Т. 5. Од. зб. 30. Арк. 84.

⁵⁴ ЦДАВО України. Ф. 3833. Оп. 1. Спр. 144. Арк. 4.

⁵⁵ Там само. Спр. 7. Арк. 5.

⁵⁶ ЦДАГО України (Центральний державний архів громадських об'єднань України). Ф. 1. Оп. 23. Спр. 790. Арк. 83.

⁵⁷ Стасюк О. Й. Підпільні друкарні ОУН (1941–1953 рр.) / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2011. 295 с.

проведені й заходи для боротьби з переселенням українського населення. Ще одним із напрямів у боротьбі проти окупаційних режимів стала агітаційно-пропагандистська робота, спрямована на тривалу боротьбу з окупаційним режимом.

REFERENCES

1. Duda, A. (2002). *Moie ridne Stare Selo na Liubachivshchyni* [My native Stare Selo in the Lyubachiv County]. Lviv. [in Ukrainian].
2. Gud, B. (2011). *Ukrainsko-polski konflikty novitnoi doby: etnosotsialnyi aspekt* [Ukrainian-Polish conflicts of the new era: ethnic and social aspects]. Kharkiv: Akta. [in Ukrainian].
3. Gai-Nyzhnyk, P. (2019). *OUN(b) za umov novoi viiskovo-politychnoi diisnosti na terenakh Ukrainy (1942-1950)* [OUN(b) under the conditions of the new military and political reality on the territory of Ukraine in 1942 – the early 1950s]. Banská Bystrica. [in Ukrainian].
4. Hryciuk, G. (2005). *Przemiany narodowościowe i ludnościowe w Galicji Wschodniej i na Wołyniu w latach 1931–1948* [National and population transformations in Eastern Galicia and Volyn in 1931–1948.]. Toruń. [in Polish].
5. Kubiovych, V. (1975). *Ukrainci v Heneralnyi Hubernii, 1939-1941: istoriia Ukrainskoho Tsentralnoho Komitetu* [Ukrainians in the General Government in 1939-1941: history of the Ukrainian Central Committee]. Chicago. [in Ukrainian].
6. Lenartovych, O. (2009). *Orhanizatsiia propahandystskoi diialnosti OUN-B u 1940–1950* [Organization of OUN(b) promotional activity in the 1940s–1950s]. Lutsk. [in Ukrainian].
7. Lysenko O. Ye. & Marushchenko O. V. (2003). *Ukrainsko-polski stosunki periodu Druhoi svitovoi viiny u vitchyzniani istoriografii: bibliografichyi pokazhchyk* [Ukrainian-Polish relations during World War II in national historiography: a bibliographic index] Kyiv – Ivano-Frankivsk. [in Ukrainian].
8. Lytvyn, M. (1997). *Zhovkivshchyna. Istoryko-memuarnyi zbirnyk* [Zhovkva region. Historical and memoir collection]. Zhovkva – Lviv – Baltymor. [in Ukrainian].
9. Mirchuk, P. (1953). *Ukrainska povstanska armiia 1942–1952* [The Ukrainian insurgent army in 1942–1952]. Munich. [in Ukrainian].
10. Motyka, G. (2006). *Ukrainska partyzanka 1942–1960. Dzialalnosc Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukraińskiej Powstańczej Armii* [Ukrainian guerilla movement in 1942–1960. The Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army activities]. Warszawa. [in Polish].
11. Hajovska, L. (Ed.) (1946). *Na chatakh. Zhurnal dlia molodi*. [On guard. Magazine for young people]. Rik 1, ch. 1 // Krajovyj osередok propahandy OUN, 1946. 64 s. [in Ukrainian].
12. Veselova, O., Lysenko, O., Patryliak, I. & Serhiichuk, V. (Comps.), Kuchytsky, S. (Ed.) (2006). *OUN v 1941 rotsi: dokumenty* [The Organization of Ukrainian Nationalists in 1941: documents] (Vol. 1). 2 vols. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
13. Veselova, O., Lysenko, O., Patryliak, I. & Serhiichuk, V. (Comps.), Kuchytsky, S. (Ed.) (2006). *OUN v 1941 rotsi: dokumenty* [The Organization of

Ukrainian Nationalists in 1941: documents] (Vol. 2). 2 vols. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. [in Ukrainian].

14. Pagiria, O. (2019). *OUN ta UPA v konteksti vyzvolnykh rukhiv: sproba komparatyvnoho analizu* [The Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army in the context of liberation movements: the comparative analysis attempt]. Lviv. [in Ukrainian].

15. Posivnych, M. (2010). *Voiенно-politychna diialnist OUN v 1929–1939 rokakh* [Military and political activity of the Organization of Ukrainian Nationalists in 1929–1939]. Lviv. [in Ukrainian].

16. Potichny, P. (Ed.) (2004). *Litopys UPA. Taktychnyi vidtynok UPA 27-i «Bastion»: Liubachivshchyna, Tomashivshchyna, Yaroslavshchyna: dokumenty i materialy* [Chronicle of the Ukrainian Insurgent Army. Tactical section of the UIA 27th «Bastion»: Lyubachiv, Tomashiv, and Yaroslav regions: documents and materials]. Toronto. [in Ukrainian & English].

17. Primachenko, Ya. (2014). *Antykolonialnyi dyskurs OUN/UPA v suchasnomu ukrainskomu konteksti borotby za ukrainsku identychnist* [Anti-colonial discourse of the Organization of Ukrainian Nationalists/the Ukrainian Insurgent Army in the modern Ukrainian context of the struggle for Ukrainian identity]. Kyiv. [in Ukrainian].

18. Roman, V. (1983). *Moia pratsia i borotba (spohady chlena OUN)* [My work and struggles (the OUN member's memoirs)]. Munich. [in Ukrainian].

19. Romaniuk, M. (2014). *Struktura i osobovyi sklad referentury SB Zolochivskoho okruzhnoho Provodu OUN* [Structure and personnel of the reference office of the OUN Zolochiv district Security Service leadership]. *Ukraina, kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 24, 331–353. [in Ukrainian].

20. Romaniuk, M. (2012). *Struktura ta osobovyi sklad referentury SB Zolochivskoho okruzhnoho Provodu OUN* [Structure and personnel of the reference office of the OUN Zolochiv district Security Service leadership (1937–1941)]. *Ukraina, kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*, 22, 347–363. [in Ukrainian].

21. Serhiichuk, V. (2011). *Tavruichy vyzvolnyi prapor. Diialnist ahentury ta spetsboyivok NKVS-NKDB pid vyhlyadom OUN ta UPA* [Condemning the liberation flag. Activities of the NKVD-NKDB agencies and special militias under the guise of the Organization of Ukrainian Nationals and the Ukrainian Insurgent Army]. Kyiv. [in Ukrainian].

22. Stasiuk, O. (2011). *Pidpilni drukarni OUN (1941–1953)* [The Organization of Ukrainian Nationals underground printing houses in 1941–1953]. Lviv. [in Ukrainian].

23. Sudyn, Yu. & Hrabets, H. (2001). *Komandyr hrupy UPA-Pivden polkovnyk «Batko»: Omelian Hrabets u spohadakh boiovykh druziv ta rodyny* [Commander of the Ukrainian Insurgent Army Southgroup, Colonel «Batko»: Omelian Grabets in the memoirs of comrades and family]. Kolomyia. [in Ukrainian].

24. Mucharski, P. (Ed.) *Tygodnik Powszechny* [Weekly universal]. (2014). № 13. Krakow. 164 s. [in Polish].

25. Vasylevskyi-Putko, I. (2007). *U lisakh Liubachivshchyny* [In the forests of the Lyubachiv region]. Lviv. [in Ukrainian].

26. Vedenev, D. (2006). *«Povstanska rozvidka diie tochno i vidvazhno...». Dokumentalna spadshchyna pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia Orhanizatsii*

ukrainskykh natsionalistiv ta Ukrayinskoi povstanskoi armii. 1940–1950-ti roky [«Insurgent intelligence acts accurately and bravely...». Documentary heritage of special purpose units of the Organization of Ukrainian Nationalists and the Ukrainian Insurgent Army. The 1940s – 1950s]. Kyiv. [in Ukrainian].

27. Kalika, Ya. (Ed.) *Vidrodzhennya* [Renaissance]. 9 zhovt. Zhovkva (1993). [in Ukrainian].

28. Viatrovych, V. (2011). *Druha polsko-ukrainska viina. 1942–1947* [The Second Polish-Ukrainian War in 1942–1947]. Kyiv: Kyiv-Mohyla Academy House. [in Ukrainian]

29. Viatrovych, V. (2011). *Viina pid chas viiny. 1942–1947* [War during the war. 1942–1947] (Vol. 1). In *Polsko-ukrainski stosunki v 1942–1947 rokakh u dokumentakh OUN-UPA* [Polish-Ukrainian relations in 1942–1947 according to the OUN-UIA documents] (2 vols.). Lviv. [in Ukrainian].

30. Zajączkowski, M. (2015). *Ukraińskie podziemie na Lubelszczyźnie w okresie okupacji niemieckiej 1939–1944* [Ukrainian underground in Liubachiv region in the vicinity of the German occupation of 1939–1944]. Lublin. [in Polish].

Serhii Koniukhov

Candidate of Historical Sciences,

Lecturer at the Department of History,

Museum Studies and Cultural Heritage,

Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9908-5555>

PECULIARITIES OF ACTIVITIES OF ORGANISATION OF UKRAINIAN NATIONALISTS ON THE TERRITORY OF LYUBACHIV COUNTY IN 1939-1945

Abstract. The activities of the OUN in the territory of Lyubachiv County are connected with the structural reorganization of the underground network in 1939–1945. In the initial period, the OUN and UPA trained young people and prepared them for possible armed actions. Since 1944, the OUN and UPA have managed to form effective combat units to protect the Ukrainian population, including during evictions carried out by the Internal Security Corps (KBW), the Security Directorate (UB), the Citizens Militia (MB), and the NKVD. The character of OUN activity in Lyubachiv County was independent, anti-Bolshevik and defensive. **The author's aim** is to analyze archival materials related to the activities of the OUN in the territory of Lyubachiv County in 1939–1945. The **scientific novelty** lies in the analysis of materials related to the coverage of the organizational structure and military-political activities of the OUN in the Lyubachiv region during the Second World War. **Conclusions.** The analysis of the OUN activity in 1939–1945 on the territory of Lyubachiv County testified to the gradual nature of the development of the organizational structure. The priority tasks of the Ukrainian independent forces during the study period were: a) accumulation of forces and preparation for the protection of the population; b) conducting effective propaganda work among the inhabitants of the county; c) organizational strengthening; d) resistance to the

eviction of the Ukrainian population from the region. It has been established that since March 1944 a number of battles have taken place between the Ukrainian and Polish underground movements, as a result of which the civilian population has also suffered. However, in the spring of 1945 the situation was stabilized. Reconciliation between Ukrainian and Polish anti-communist movements led to the suspension of the resettlement action. This course of events allowed the OUN leadership to focus its efforts on confronting government troops.

Key words: Lyubachiv County; OUN Rava District; Zakerzonnia; Polish-Ukrainian relations; resettlement actions; propaganda activities; World War II; Soviet and Polish security forces; Poland.